

UDC 327(477) «1991/2019»
DOI 10.2518/2307-7778.19.2.10

Віталій ЗНАК

аспірант кафедри всесвітньої історії та релігієзнавства Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, вул. М. Кривоноса, 2, Тернопіль, Україна, 46027 (nicolesko75@gmail.com)

Vitalii ZNAK

postgraduate student, Department of the World History and Religious Study, Ternopil Volodymyr Hnatyuk National Pedagogical University, M. Kryvonos, 2, Ternopil, Ukraine, postal code 46027 (nicolesko75@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1165-4697>

ПРІОРИТЕТИ СПІВПРАЦІ УКРАЇНИ З НАТО 1991–2019 РР.

Анотація. *Мета дослідження* – визначення та аналіз основних напрямів співпраці України з НАТО у контексті геополітичних вимог 1991–2019 рр. **Методологія дослідження** базується на загальних принципах наукового пізнання: історизму, системності та об'єктивності. Застосовуються спеціально-історичні наукові методи. **Наукова новизна** полягає у тому, що на основі міжнародних документів та беручи до уваги геополітичну ситуацію в регіоні проаналізовано пріоритети співпраці України з НАТО, подано авторську оцінку геополітичних подій. **Висновки.** Таким чином, еволюція НАТО – найпотужнішої системи колективної безпеки в світі, на перший погляд втрачає своє політичне значення на тлі «інформаційних війн» сьогодення, але Альянсу притаманна гнучка політика. Ця міжнародна організація пройшла період послаблення ролі міжнародних безпекових інститутів, але водночас затверджує себе у світі як потужна військова інституція. Основні напрямки та завдання організації розширюються з часом та проходять трансформацію, а одночасно розширюються і питання безпеки для нашої держави. Сьогодні Україна проходить вишкіл у НАТО як у високопрофесійній військовій інституції. Пріоритети співпраці України з НАТО широкого масштабу, але еволюція співпраці нашої держави із Північноатлантичним Альянсом демонструє поки локальні тенденції. Показані в публікації закономірності військових конфліктів, у яких брала участь Україна при миротворчих операціях НАТО, важливі для розуміння складних геополітичних процесів регіону, вони спонукають нашу державу до пошуків нашої національної безпеки.

Ключові слова: Україна, НАТО, безпека, взаємосумісність, еволюція.

COOPERATION PRIORITIES UKRAINE WITH NATO 1991–2019

Summary. *The purpose* of the study is a determination and analysis of the main areas cooperation Ukraine with NATO in the geopolitical requirements context of 1991–2019. **The methodology** of the research is based on the general principles of scientific knowledge: historicism, systemicity and objectivity. Specially-historical scientific methods are used. The scientific novelty consists in the fact that cooperation priorities Ukraine with NATO are analyzed basing on international documents and considering geopolitical situation in the region, provided author's assessment of geopolitical events. **Conclusions.** Thus, the evolution of the most powerful collective security system in the world NATO, at first sight, is losing its political importance against the background of the «information wars» of today, but the Alliance has a flexible policy. This international organization passed the period of weakening the role of international security institutions, but at the same time approve himself in the world as a powerful military institution. The basic directions and tasks of the organization expand over time and undergo transformation, also security issues expand for our country. Today, Ukraine passes training in NATO as in a highly professional military institution. Cooperation priorities Ukraine with NATO on a large scope, but the evolution of cooperation of our country with the North Atlantic Alliance demonstrates yet local trends. In the publication regularities of military conflicts, in which Ukraine participated in NATO peacekeeping operations, importance for understanding complex geopolitical processes in the region and they encourage our country to search our national security.

Key words: Ukraine, NATO, security, interoperability, evolution.

Постановка проблеми. Питання вступу до НАТО є ключовою проблемою сьогодення нашої держави. Характерною особливістю зовнішньої політики України є вихід із позаблокового статусу за обставинами окупації Криму та війни на Донбасі і

пошук шляхів національної безпеки. Таким засобом є найпотужніша система колективної безпеки в світі – НАТО. Його основні напрямки та завдання розширюються з часом та проходять трансформацію, а одночасно розширюються і питання безпеки для нашої держави. Відносини із Північноатлантичним Альянсом сьогодні є стратегічно необхідними. Безумовно, в добу контрольованих військових конфліктів Україна і сама є важливим геополітичним гравцем, що вона і доводить активно співпрацюючи з військовою організацією НАТО беручи участь в його миротворчих операціях одразу після здобуття незалежності. Все це актуалізує дане дослідження.

Аналіз останніх досліджень. Питаннями співробітництва між Україною та НАТО займалися вітчизняні фахівці. Серед таких праць є дослідження І. Долгова, В. Корендовича, які у своїй статті «Конструктивне партнерство Україна – НАТО: оборонні аспекти» зазначають, що перебуваючи у спільному геополітичному просторі, Україна та НАТО стикаються зі спільними викликами безпеки (Dolhov, Korendovych, 2013). Певний інтерес викликають роботи В. Горбуліна «План дій Україна – НАТО: досягнення і проблеми» (Horbulin, 2009) та А. Соболева «Міжнародна обстановка та виклики безпеки для України» (Sobolev, 2012). Також, відзначимо працю С. Лепявка, А. Магомедова «Співробітництво у військовій сфері, як приклад практичної взаємодії на рівні Україна – НАТО в площині реальних військових загроз» (Lepiavko, Mahomedov, 2018). Цінну основу в постанові даної теми становить збірка статей та інтерв'ю Є. Марчука «На шляху до НАТО» (Marchuk, 2016).

Виклад основного матеріалу. За своїми масштабами для України вступ у НАТО це престижний крок, але для цього потрібно враховувати зміни на міжнародній арені та регіональну політику до якої входить Україна. Альянс суттєво змінився і продовжує змінюватись. В період «холодної війни» ця організація виконувала роль основи колективної оборони та колективної безпеки держав-членів зберігаючи стратегічний баланс у Європі (Возняк, 2014: 31). З еволюцією «Стратегічних концепцій» (1991 р., 1999 р., 2010 р.) НАТО стає надійною військовою системою беручи на себе ідеологію неоліберального інституціоналізму, що визначає для організації миротворчу діяльність, навіть поза межами своєї зони відповідальності, та співпрацю з державами Східного блоку (Sloan, 1995). Під час зміщення біполярного геополітичного устрою світу, що існував до 1991 р., концепція трансформувала Альянс із допоміжного засобу при миротворчих операціях інших країн членів ООН в їх головного ініціатора.

Для України співпраця із НАТО, як із системою колективної оборони, має особливе значення, з огляду на те, чи спроможна наша держава самостійно реформувати власні збройні сили та підтримувати їх боєздатність на необхідному рівні відповідно до стандартів. Існує думка, що самостійно із реформуванням своїх збройних сил Україна не впорається через відсутність достатньої кількості ресурсів, а недостатнє фінансування армії, що за чисельністю на рівні розвинутих європейських країн, призведе до національної небезпеки у власній державі. Співпраця з НАТО значно підвищить ефективність у першу чергу в оборонно-промисловому комплексі, ліквідації залишкових та застарілих боєприпасів, також у вирішенні проблеми закриття військових баз (Vozniak, 2014). Актуальності ці проблеми набирали з початку 2000-х рр., оскільки наприкінці 1980-х, коли зі Східної Європи виводили війська колишнього Радянського Союзу, на території України формувались більшість із понад 200 різноманітних складів із боєприпасами, баз та арсеналів. Більшість із них через застарілість несли колосальну небезпеку, почались вибухи у складах через невідповідні умови зберігання. Євген Марчук, як новопризначений міністр оборони у 2003 р., говорив про такі склади, що «багато боєприпасів лежать на землі, вони обросли травою і підпускати до них можна лише саперів» (Marchuk, 2016).

Артемівськ (2003 р.) не виключення, а тільки початок катастроф, оскільки є значно більші склади. Колишній міністр оборони визнавав, що Збройні Сили України (далі – ЗСУ) самостійно цю проблему не вирішить.

Сьогоднішній Північноатлантичний Альянс проходить еволюцію своєї політики, ідеології та військового значення. Варто зазначити, що Альянс після розпаду Радянського Союзу характеризується посиленою чутливістю до геополітичного клімату, а його основні цілі безпеки розширюються. Альянс здатен надати ЗСУ допомогу в оцінках окремих рішень, у досягненні сумісності в управлінні, тиловому і технічному забезпеченні та, що дуже важливо, підготовці військових кадрів для ЗСУ (Vozniak, 2014). Надання військової освіти, підготовка військовослужбовців та розробка оборонних програм передбачає основу практичної співпраці України з НАТО у військовому вимірі. На авторську думку, повноцінно охарактеризувати співпрацю України з НАТО можна за конструктивним аналізом всієї регіональної політики з 1991 р., адже інтегруючись та співпрацюючи з цією міжнародною організацією Україна також повинна враховувати інтереси Альянсу та держав, які в нього входять. Процес трансформації НАТО триває і як одне із завдань перед організацією постає процес поступового скорочення сил та засобів одночасно концентруючись на якіснішому забезпеченні організації – надання Альянсу можливості якісніше реагувати на глобальні безпекові виклики. Такі цілі в ідеалі (за словами Євгена Марчука) одночасно ставила для себе і Україна в перше десятиліття XXI ст., а саме скорочення чисельності Збройних сил, нарощування їх боєздатності на наявних ресурсах та реформи (Dolhov, Korendovych, 2013). Проте, здебільшого, нарощувалась позаблоковість нашої держави, а склади досі створюють матеріал для скандалів в ЗМІ. Найефективнішим досвідом співпраці України з НАТО є підготовка військовослужбовців та розробка спільних оборонних програм, а найефективніша спроможність Збройних сил України виконувати бойові завдання спільно із НАТО проявляється лише на рівні локальних конфліктів (Vozniak, 2014), тому до розгляду пропонується співробітництво України у складі миротворчих контингентів НАТО поза нашу державою – Косово, Ірак, що затвержені результатом в «Показниках виконання» – пункт 1.6.4: «Участь у міжнародних заходах щодо підтримки миру і безпеки», та локальні натівські навчання на території України – 2.1.1: «Здійснення демократичного цивільного контролю за сектором безпеки і оборони України» (Richna natsionalna, 2019). Цілі та їх результати здійснюються відповідно до регламенту затвердженому в «Річній національній програмі співпраці Україна – НАТО».

9 липня 1997 р. партнерство між Україною і НАТО офіційно затверджене документом «Хартія про особливе партнерство між Україною та НАТО». Там йдеться про глибоку трансформацію НАТО після «холодної війни» та адаптацію організації до нових реалій безпеки до яких слід адаптуватись всьому регіону; нову політику миротворчих операцій, до ідеології якої Україні слід долучитись; про курс на досягнення взаємосумісності армії нашої держави зі стандартами НАТО; про миротворчі операції в Югославії прийнявши ідеологію НАТО та окремі пункти з подяками за відмову від ядерної зброї (Khartia, 1997).

«Хартія» була укладена вже не на початку 1990-х рр., але відноситься до принципу регіональності та концепції Альянсу. Даний документ не входить у класифікацію особливих регіональних міжнародних документів, бо регіональна стратегія як така ніколи не мала офіційного документу, це радше метод роботи організації із колишніми соціалістичними державами.

Передислокація геополітичних сил та союзів не могла не вплинути на нову незалежну державу Україну із ще радянським військовим потенціалом. Прийнявши ідеологічну концепцію НАТО увійшла у вир геополітичних взаємозв'язків та впливів. Наприкінці 1990-х епіцентром уваги ЄС та НАТО стала Югославія, а НАТО, як

військова міжнародна організація, перебував під глобальним тиском і пропозиціях спробувати себе у діях.

Напруження між Югославією і НАТО загострилось прямим збройним втручанням Альянсу (причина Косово) вперше без прямих вказівок із ЄС та ООН в 1999 р. Цей етап став основним в еволюції сучасного НАТО та висунув його основною міжнародною організацією для вирішення конфлікту.

На врегулювання цього конфлікту Україна відправила своїх миротворців у складі багатонаціональних стабілізаційних сил 240-м окремим спеціальним батальйоном постановою Верховної Ради України «Про забезпечення діяльності Українського контингенту» від 3.04.1997 р. передовій до Хартії. В документі йшлося про виділення для цієї місії 410 осіб українського контингенту та надання для їх висадки в зоні дій 10 літаків радянського зразка ІЛ-76 (Україна у складі стабілізаційних сил). Ця війна вважається першою у якій взяла участь Україна після отримання незалежності.

Югославський конфлікт дав змогу Україні вийти за межі концепції, наступним розділом у стосунках з НАТО буде період демонстрації тенденцій до позитивних змін від початку нового століття паралельно із новими вимогами НАТО до вступу та шанс увійти в наступний етап розширення.

Існує думка, що події в Україні – окупація Донбасу і анексія Криму Росією – тотожна із югославським конфліктом, аргументують її, що там і тут «старша республіка імперії атакувала молодшу» (Чим схожі війни в Україні та Югославії). На противагу такому твердженню балканські експерти зазначають, що зв'язок подібності в обох конфліктах знайти вкрай важко, оскільки в югославському конфлікті були задіяні багато держав і національностей, а також нацменшин в середині кожних, а розпад СРСР і повалення Берлінського муру прискорило багаторічну міжетнічну ворожнечу, що загострилась наприкінці 1990-х із порушенням прав людини. Тим не менш їхні застереження вказують на деякі паралелі, а саме регіональний тиск через багатонаціональність в Україні.

Нова стратегічна концепція НАТО 1999 р. була затверджена у квітні, а це час самого розпаду натівських бомбардувань колишньої Югославії по економічним і стратегічним точкам та самий пік операції «Союзна сила» де серед інтернаціональних військових сил перебував український батальйон 240-й, що виконував завдання у складі KFOR до завершення всієї операції (Ukrainian Military Pages). Російські історики зазначають цю концепцію як запізнілу спробу Альянсу пояснити та затвердити своє місце в геополітиці світу після закінчення «холодної війни» (Когенев, 2015). Даний документ, який присвятили вирішенню міжнародних конфліктів формує сьогодишній НАТО. В період неоголошеної війни Росії з Україною тема Західних Балкан знову набирає чинності. У зв'язку із міграційною кризою в Європі, політичними та економічними проблемами, ЄС може ослабити свої позиції в регіонах (особливо в Угорщині та Румунії) втрачаючи іміджеві позиції. Це призводить до безальтернативності для України співпраці із НАТО. Сам Альянс, як дієва структура міжнародного військового моніторингу, позиціонує себе безальтернативним. Щодо співпраці слід розуміти чіткі розмежування між співпрацею, та самим вступом. Мішель Дюре, який очолював деякий час Центр інформації і документації НАТО у Києві наголошував у 2007 р. на тому, що НАТО як організація не шукає активно нових членів, але є відкритою до них. Цей підхід набирає твердості після югославської кризи як остаточне об'єктивне формулювання ідеології організації. Для початку слід зазначити чим НАТО не є, оскільки багато говориться про те, що після вступу в організацію на Україну чекають військові бази НАТО по її теренах, яких в природі не існує. Бази НАТО – це бази країн – членів Альянсу. Сьогодні НАТО – зазначає Дюре – відповідає більше організації колективної безпеки, а не оборони як раніше (Soskin, 2007).

У квітні 1999 р. Альянс надав Україні «План дій щодо членства в НАТО» паралельно із новосформованою Стратегією, в якій йшлося про можливість конфліктів поза межами членів організації. В Плані дій написано особливий пункт для таких ситуацій, а саме про «вирішення мирними способами міжетнічні конфлікти та зовнішні територіальні суперечки, в тому числі й претензії стосовно невоз'єднаних земель» (Plan dii).

Насамперед, період «діалогу та демонстрації тенденції до позитивних змін» в Україні, що тихо співіснує з періодом розширення понять безпеки НАТО, розширює свою хронологію для України новими можливостями, але не завдяки «Проекту Военної доктрини України», що мав реформуватися з 2000 до 2005 р. і «заморозився» (Pro Derzhavnu, 2005), а завдяки «іракському» курсу в 2003 р., що характеризувався новими можливостями для України в геополітичному світі. Американський дипломат Річард Хаас, що був в 2003 р. президентом Ради з міжнародних відносин критично ставиться про початок війни в Іраку прирівнюючи її до ситуації з російською анексією Криму в 2014 р., адже: «США співпрацюючи із Радою Безпеки ООН припинили це і розпочали війну без широкої міжнародної підтримки» (Haass, 2019, р. 231). Тодішній секретар РНБОУ Євген Марчук першим із представників влади підтримав участь українських стабілізаційних сил в Іраку в 2003 р., аргументуючи це новою сторінкою в історії міжнародних відносин для України, а саме зречення стереотипів, завдяки чому вона може стати активним суб'єктом міжнародного життя. Із інтересів України в Іраку це, насамперед: нафта; нові економічні відносини при можливій новій владі після війни; досвід, що відрізняється від Косово новими зв'язками для дипломатії, адже там вони будуть ближче до американських і натівських дипломатів. На думку Марчука такі можливості давали змогу Україні здобути більшу довіру у США та НАТО, а це був результат, якого можна було досягти упродовж півроку замість десятків років, також це майданчик для військових навчань нового рівня, а саме «Стабілізаційні сили». Українці на той час могли запропонувати бригаду зі штабним підрозділом із спеціалістів по розмінуванню та мотопіхотні підрозділи (Marchuk, 2016, р. 126–130). Через декілька місяців, відмінно від американців, українському штабу вдалось уникнути образу окупантів в тій державі. Займалися вони, здебільшого, роззброєнням та охороною важливих військових об'єктів, також, був сформований батальйон територіальної оборони Іраку. Третій за розміром контингент після США та Великої Британії був український.

Відносини із НАТО продовжилися тенденцією позитивних змін, одним із ключових пунктів зближення до НАТО було розмежування між Генштабом і Міністерством оборони, оскільки військові сили повинні відділятися від політичних і це нормальне явище в розвинених державах. В інтерв'ю Марчук коментує це більшою відкритістю армії до суспільства для контролю суспільством, а також, армія повинна відмежуватись від власності, економіки та торгівлі (Marchuk, 2016, р. 161).

У 2004 р. проходять вибори в США та Україні. Ірак залишався дуже спекулятивною темою для американської сторони в тому числі і на виборах, а в Східній Європі назрівало щось схоже на старі добрі часи «оксамитових революцій», на цей геополітичний зсув привертала до себе увагу саме Україна та «помаранчева революція» на тлі чого вона виступала як мільйонна хода проти фальсифікації на виборах. Масові акції протесту призвели до програшу проросійського кандидата Януковича.

Відносне похолодання до вступу в НАТО та прийняття ним України завершилось продовженням спільної співпраці у військовій сфері без урахування побажань Марчука до відкритості війська до суспільства. Війна в Іраку переросла у фазу «Тренувальної місії НАТО у Республіці Ірак» на прохання тамтешньої тимчасової влади. Представники ЗСУ взяли там участь в 2006 р. після указу президента загальною чисельністю до 50 осіб. Згодом в 2009 р. Україна взяла участь в ідентичній

місії в Афганістані за спеціальним запрошенням Альянсу у складі міжнародних сил сприяння безпеці НАТО.

Про стан тогочасної геополітики, ЗСУ та питань безпеки слід зазначити окремо. «Стратегія національної безпеки України», укладена в 2007 р., повідомляє про гостру соціальну напругу всередині кордонів України у зв'язку із настанням глобальної фінансової кризи, яка впливає не лише на економіку держави, але і на її безпеку та безпеку її національних інтересів. Запроваджується нова система міжнародної безпеки, яку одразу ж охоплює криза. Послаблюється роль міжнародних безпекових інститутів. Описаний перелік практичної відсутності ЗСУ та її діяльності поза межами України біля її кордонів. У цей час здійснюється політика позаблоковості України та її реалізація у розширеному характері про використання її в інтересах держави та механізми міжнародної безпеки (Stratehia, 2007).

У 2010 р. затверджена наступна «Стратегічна концепція НАТО», яка оголошує черговий етап еволюції Альянсу відповідно до світу, який постійно змінюється. Ключовий смисл концепції наполягає на необхідності існування Альянсу для забезпечення безпеки світу із пристосуванням до його сучасних вимог. Дана концепція більше зосереджує увагу на технологічній сфері. НАТО зобов'язується «проводити необхідні тренування, навчання, планування на випадок надзвичайних ситуацій і обмін інформацією для забезпечення нашого захисту від повного спектра традиційних і нових викликів безпеки» (Stratehichna, 2010). Саме у цьому вигляді надалі буде співпраця України з НАТО після подій 2013 р. – військові навчання. Період змін в нашій державній системі цього часу характеризується гострою соціальною напругою та кризою влади.

Одні із основних пріоритетів співпраці України з НАТО надані в документі «Воєнна доктрина України», загалом там йдеться про військові конфлікти, підготовку держави до них та прогнозування. Враховується загальний геополітичний клімат в світі на тлі можливого загострення протистояння між Росією та США, та конкретні положення про актуальні воєнні загрози для України (Voenna doktryna, 2015).

Закон України «Про оборону» систематично доповнюється поправками у зв'язку із еволюцією обороноздатності держави до натівських стандартів (Про оборону України). В Україні військові навчання проводяться систематично в Екваторії Азовського моря та на військовому полі біля м.Дніпра. У червні 2019 р. вперше в історії український підрозділ, як з країни, що не входить до НАТО пройшов сертифікацію як підрозділ SOF (Special Operations Forces) – Сили швидкого реагування. Це надає можливість повноцінно наблизитись Україні до стандартів НАТО у військовій сфері не залежно до економічної, адже – сили реагування НАТО – вірогідне визначення альянсу у сьогоdnішній час.

Найбільш впливовим в 2018 р. було міжнародне військове навчання НАТО «Чисте небо» для відпрацювання тактичних дій оборони і нападу в повітряному просторі – основному пріоритеті військового значення. В жовтні того року дане навчання проводилось в західноукраїнських аеродромах, українські повітряні сили були долучені до новітньої програми безпеки Східної Європи. Дана співпраця актуально проявляє себе в період, коли РФ взяла за приклад ідеологію – «обов'язок захищати». Це військово-політичний інструмент, концепція та стратегія інтервенції застосована проти України як операція після зміни її політичного режиму.

Таким чином, еволюція НАТО – найпогужнішої системи колективної безпеки в світі, на перший погляд втрачає своє політичне значення на тлі «інформаційних війн» сьогоdnення, але Альянсу притаманна гнучка політика. Ця міжнародна організація пройшла період послаблення ролі міжнародних безпекових інститутів, але водночас затверджує себе у світі як потужна військова інституція. Основні напрямки та завдання організації розширюються з часом та проходять трансформацію, а одночасно розширюються і питання безпеки для нашої держави. Сьогоdnі Україна

проходить вишкіл у НАТО як у високопрофесійній військовій інституції. Пріоритети співпраці України з НАТО широкого масштабу, але еволюція співпраці нашої держави із Північноатлантичним Альянсом демонструє поки локальні тенденції. Показані в публікації закономірності військових конфліктів, у яких брала участь Україна при миротворчих операціях НАТО, важливі для розуміння складних геополітичних процесів регіону, вони спонукають нашу державу до пошуків нашої національної безпеки.

Бібліографія

- Sloan, S.** (1995). NATO's Future: beyond Collective Defense. Washington, DC : Institute for National Strategic Studies, National Defense University: Supt. of Docs., U.S. G.P.O. P. 2
Ukrainian Military Pages. URL: <https://www.ukrmilitary.com/2018/05/240-osb-unprofor.html>
- Воєнна доктрина України. URL: <https://navy.mil.gov.ua/wp-content/uploads/2018/01/d447661.pdf>
- Возняк, Т.** (2014). Україна – НАТО. 20 років партнерства. Часопис «Д». 248 с.
- Горбулін, В.** (2009). План дій Україна – НАТО: досягнення і проблеми. *Україна – НАТО*. № 1. С. 5–17.
- Долгов, І., Корендович, В.** (2013). Конструктивне партнерство. Україна – НАТО: оборонні аспекти. *Україна і НАТО. Наука і оборона*. № 4. С. 3–8.
Закон України про оборону URL: <https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1932-12>
Річна національна програма під егідою Комісії Україна – НАТО на 2019 рік URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/117/2019>
- Коренев, Е.** (2015). Еволюція підходів НАТО к ситуації на балканах в 1990-е – 2000-е гг. *История. Международные отношения*. № 4.
- Лепявко, С. А., Магомедов, А.О.** (2018). Співробітництво у військовій сфері, як приклад практичної взаємодії на рівні Україна – НАТО в площині реальних військових загроз. *Молодий вчений*. № 6(1). С. 60–63.
- Марчук, Є. К.** (2016). На шляху до НАТО. Київ – Париж – Дакар. 608 с.
План дій щодо членства в НАТО URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/950_009
Про державну програму реформування та розвитку Збройних Сил України на період до 2005 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/927/2000>
- Соболєв, А.А.** (2012). Міжнародна обстановка та виклики безпеки для України. *Воєнна безпека України на межі тисячоліть*. Київ. СтилоС. С. 7–57.
- Соскін, О.І.** (2007). Партнерство заради безпеки: досвід країн НАТО та українська перспектива. Інститут трансформації суспільства. 336 с.
Стратегічна концепція НАТО 2010 року URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20120214_strategic-concept-2010-ukr.pdf
Стратегія національної безпеки України <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/105/2007/print>
Україна у складі Стабілізаційних сил – Постанова про забезпечення діяльності Українського контингенту в операції багатонаціональних Стабілізаційних Сил на території Боснії і Герцеговини URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/300-97-%D0%BF/ed20130101/sp:side:max15>
- Хаас, Р.** (2019). Розхитаний світ. Зовнішня політика Америки і криза. Основи. 376 с.
Хартія про особливе партнерство між Україною та Організацією Північно – Атлантичного договору URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_002
Чим схожі війни в Україні та Югославії URL: <https://nv.ua/ukr/opinion/chim-shozhi-vijni-v-ukrajini-ta-jugoslaviji-491481.html>

References

- Chym skhozhi viyny v Ukraini ta Yuhoslavii [How similar are the wars in Ukraine and Yugoslavia] URL: <https://nv.ua/ukr/opinion/chim-shozhi-vijni-v-ukrajini-ta-jugoslaviji-491481.html> [in Ukrainian].
- Dolhov, I., Korendovych, V.** (2013). Konstruktivne partnerstvo. Ukraina – NATO: obronni aspekty [A constructive partnership. NATO-Ukraine: defense aspects]. *Ukraina i NATO. Nauka i obrona*. № 4. S. 3–8. [in Ukrainian].

Haass, R. (2019). Rozkhytanyi svit. Zovnishnia polityka Ameryky i kryza [A world in disarray: American foreign policy and the crisis of the old order]. Osnovy. 376 s. [in Ukrainian].

Horbulin, V. (2009). Plan dii Ukraina – NATO: dosiahnennia i problem [NATO-Ukraine Action Plan: Achievements and Problems]. *Ukraina – NATO*. № 1. S. 5–17. [in Ukrainian].

Richna natsionalna prohrama pid ehidoiu Komisii Ukraina – NATO na 2019 rik [Annual National Program under the auspices of the NATO-Ukraine Commission for 2019] URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/117/2019> [in Ukrainian].

Khartia pro osoblyve partnerstvo mizh Ukrainoiu ta Orhanizatsiieiu Pivnichno – Atlantychnoho dohovoru [Charter on the Special Partnership between Ukraine and the North Atlantic Treaty Organization] URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_002 [in Ukrainian].

Korenev, E. (2015). Evoliutsiya podkhodov NATO k situatsii na Balkanakh v 1990-e – 2000-e gg. [The evolution of NATO approaches to the situation in the Balkans in the 1990s – 2000s]. *Istoriya. Mezhdunarodne otnosheniya*. №4. [in Russian].

Lepiavko, S. A., Mahomedov, A.O. (2018). Spivrobitnytstvo u viiskovii sferi, yak pryklad praktychnoi vzaiemodii na rivni Ukraina – NATO v ploshchyni realnykh viiskovykh zahroz [Cooperation in the military sphere, as an example of practical cooperation at the Ukraine – NATO level in the context of real military threats]. *Molodyi vchenyi*. № 6(1). S. 60–63. [in Ukrainian].

Marchuk, Ye. K. (2016). Na shliakhu do NATO [Om the Way to NATO]. Kyiv-Paryzh-Dakar. 608 s. [in Ukrainian].

Plan dii shchodo chlenstva v NATO [NATO Membership Action Plan] URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/950_009 [in Ukrainian].

Pro Derzhavnu prohramu reformuvannya ta rozvytku Zbroinykh Syl Ukrainy na period do 2005 roku [On the state program of reform and development of the Armed Forces of Ukraine for the period up to 2005] URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/927/2000> [in Ukrainian].

Sloan, S. (1995). NATO's Future : beyond Collective Defense. Washington, DC : Institute for National Strategic Studies, National Defense University: Supt. of Docs., U.S. G.P.O. P. 2. [in English].

Soboliev, A.A. (2012). Mizhnarodna obstanovka ta vyklyky bezpeky dlia Ukrainy [International Situation and Security Challenges for Ukraine]. *Voienna bezpeka Ukrainy na mezhi tysiacholit*. Kyiv. Stylos. S. 7–57. [in Ukrainian].

Soskin, O.I. (2007). Partnerstvo zarady bezpeky: dosvid krain NATO ta ukrainska perspektyva [Partnership for security: experience of NATO countries and the Ukrainian perspective]. Instytut transformatsii suspilstva. 336 s. [in Ukrainian].

Stratehia natsionalnoi bezpeky Ukrainy [National security strategy of Ukraine] URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/105/2007/print>

Stratehichna kontseptsia NATO 2010 roku [Strategic Concept NATO 2010] URL:https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20120214_strategic-concept-2010-ukr.pdf [in Ukrainian].

Ukraina u skladi Stabilizatsiinykh syl – Postanova pro zabezpechennia dialnosti Ukrainskoho kontynhentu v operatsii bahatonatsionalnykh Stabilizatsiinykh Syl na terytorii Bosnii i Hertsehovyny [Resolution on ensuring the activities of the Ukrainian contingent in the operation of multinational Stabilization Forces in Bosnia and Herzegovina] URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/300-97-%D0%BF/ed20130101/sp:side:max15> [in Ukrainian].

Ukrainian Military Pages URL:<https://www.ukrmilitary.com/2018/05/240-osb-unprofor.html> [in English].

Voienna doktryna Ukrainy [Military Doctrine of Ukraine] URL:<https://navy.mil.gov.ua/wp-content/uploads/2018/01/d447661.pdf> [in Ukrainian].

Vozniak, T. (2014). Ukraina – NATO. 20 rokiv partnerstva [NATO – Ukraine. 20 years of partnership]. *Chasopys «I»*. 248 s. [in Ukrainian].

Zakon Ukrainy pro oboronu [Law of Ukraine On Ukraine's Defense] URL:<https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1932-12> [in Ukrainian].